

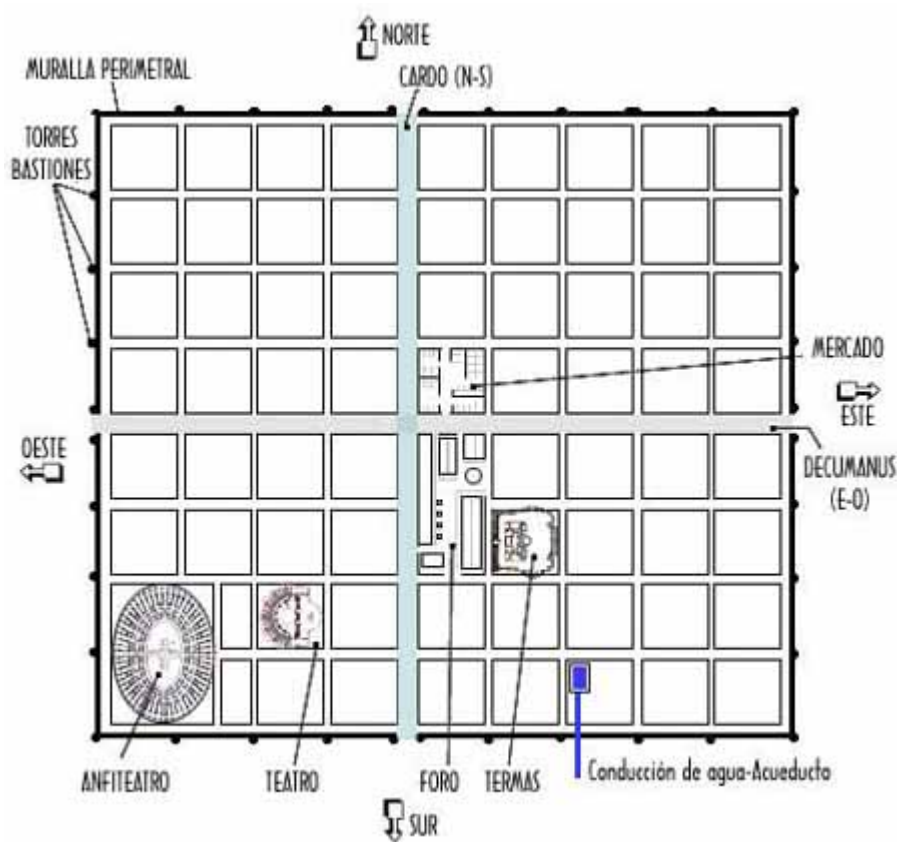
L'URBANISME ROMÀ

LA CIUTAT ROMANA

A l'Antiguitat, com avui, trobem dues formes d'organització urbana: l'orgànica i la hipodàmica. Parlem d'urbanisme orgànic quan l'estructura d'una ciutat s'ha anat desenvolupant a mesura que aquesta creixia de forma natural (seria el cas de Roma i del barri Gòtic de Barcelona); l'urbanisme hipodàmic (d'Hipòdam de Milet, arquitecte grec del s. V aC) es caracteritza per una planificació del territori urbà, amb carrers i solars traçats de forma ordenada i no improvisada (seria el cas de la majoria de ciutats romanes i de l'Eixample de Barcelona).

Els romans van adoptar dels etruscos el traçat quadrangular i quadriculat de les ciutats. La ciutat romana tenia dos carrers principals: el *cardo maximus* (de nord a sud) i el *decumanus maximus* (d'est a oest). Aquests carrers acabaven en quatre portes d'entrada a la ciutat, i al lloc on convergien se solia col·locar el fòrum. La resta de carrers s'organitzaven de forma paral·lela als dos eixos, creant una xarxa simètrica de vies i de solars per edificar.

Aquesta organització reticulada no es limitava al nucli urbà sinó que també s'aplicava al territori circumdant. Aquest era dividit per una quadricula de camins, entre els quals quedaven parcel·les de terra, que eren repartides entre els habitants i dedicades a camps de conreu, pastures, viles rurals etc. Les ciutats solien estar envoltades per fortes muralles, les quals servien per protegir la població de possibles atacs. En períodes de pau constituïen també un símbol de prestigi.

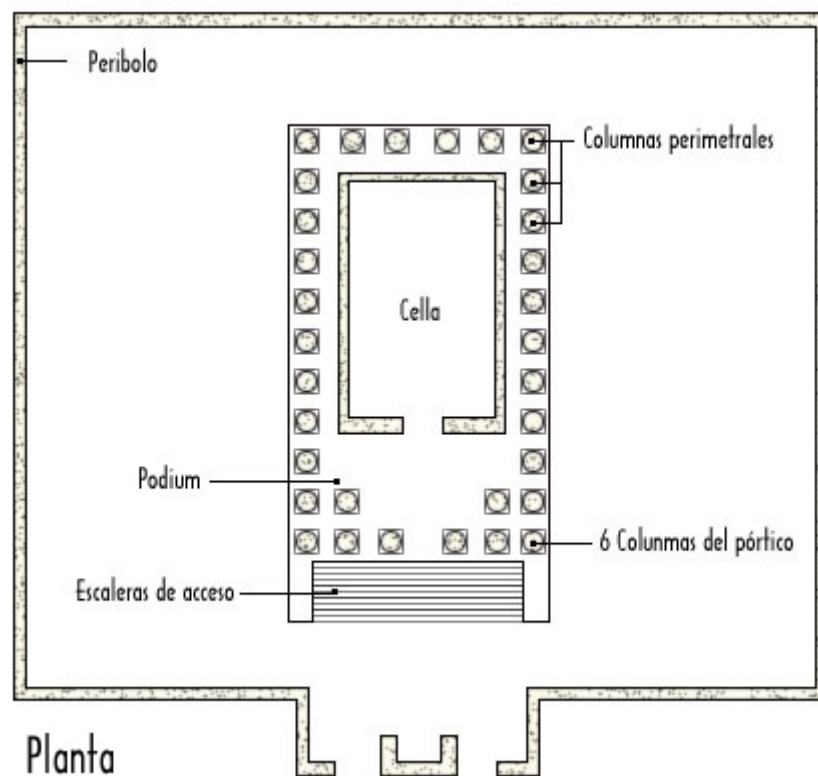

ELS ESPAIS PÚBLICS

Totes les ciutats romanes disposaven d'un fòrum situat junt a l'encreuament del *cardo maximus* i del *decumanus maximus*. El fòrum era la plaça principal, sovint envoltada de porxos que servien de refugi contra el mal temps i de lloc de mercat. Els personatges importants, especialment emperadors, tenien el dret de tenir-hi estàtues i bustos dedicats. Allí trobem els edificis principals de la ciutat:

- El temple: centre del culte religiós municipal, sovint dedicat a la triada capitolina (Jupiter, Juno i Minerva) o al culte imperial. Els temples romans copiaven els etruscos i els grecs. Es trobaven alçats sobre un podi i s'hi accedia per una escala frontal amb un nombre imparell de graons. L'edifici constava d'un porxo (*pronaos*) columnat i d'una cambra (*cella*) on es guardava la imatge de la divinitat. La porta d'accés era la única font d'il·luminació a l'interior.

A partir d'aquests elements bàsics hi havia una gran varietat de temples: segons el nombre de columnes frontals podien ser tetràstils, hexàstils, octàstils, etc. Si estaven envoltats per columnes podien ser perípters (exemptes) o pseudoperípters (adossades). La majoria eren de planta rectangular i molt rarament eren rodons (com el Panteó d'Hadrià). Els rituals i sacrificis es feien a l'exterior a un altar que es situava davant l'escala.

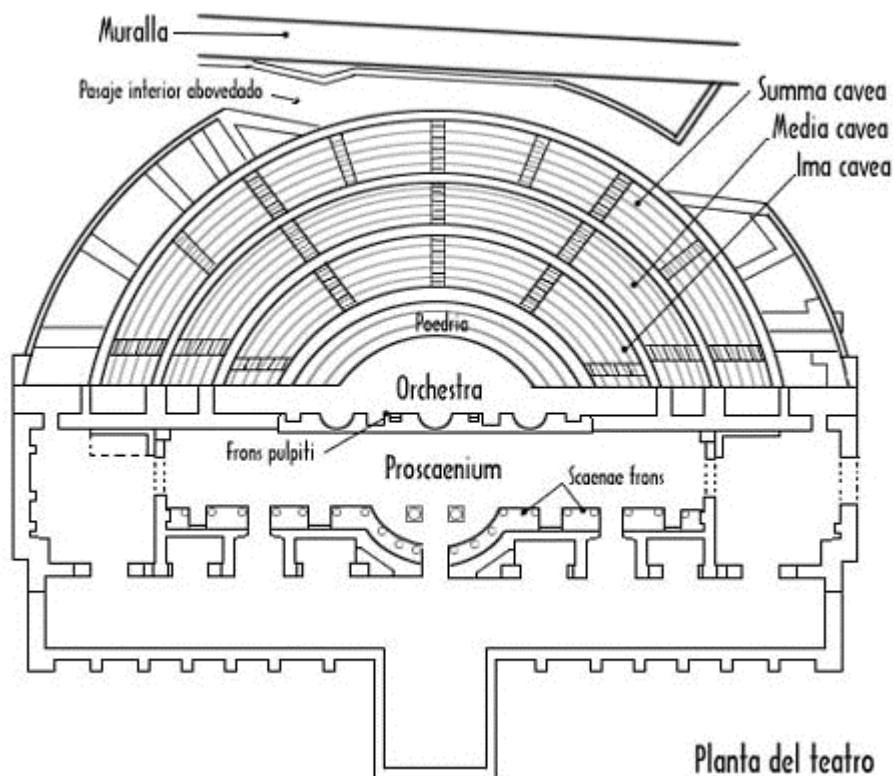
- La basílica: un edifici destinat a la pràctica de la justícia i al mercadeig, de planta rectangular i dividit en varies naus per columnates.
- La cúria: era el lloc on es reunia el consell municipal (també anomenat cúria).
- Mercats i *tabernae*: establiments on es duïen a terme intercanvis de tota mena.

ELS EDIFICIS D'ESPECTACLE

Eren l'exemple més característic del caràcter cruel i violent del poble romà, i també de la seva arquitectura monumental. Eren tres: el teatre, el circ i l'amfiteatre. En època republicana eren construccions temporals de fusta; no va ser fins a l'època imperial quan es van començar a fer de pedra. Els teatres podien estar dins el nucli urbà, però el circ i l'amfiteatre, a causa de les seves grans dimensions, solien trobar-se *extra muros*.

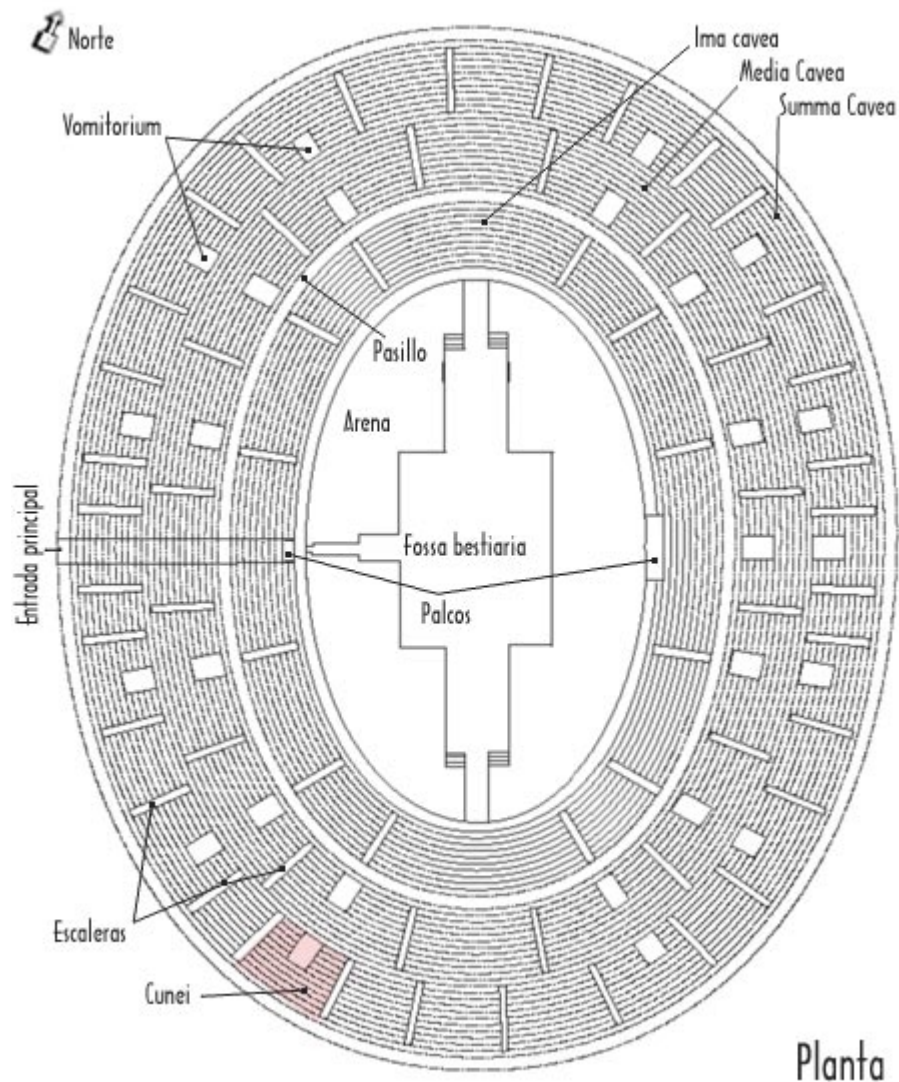
- El teatre (*theatrum*): s'inspirava en el teatre grec, però mentre que els grecs aprofitaven els desnivells de muntanyes per construir-los, els romans, més pràctics, els construïen com un edifici exempt. Constava d'una escena (*scaena*), amb un *pulpitum* on actuaven els actors, i una *frons scaenae*, que solia representar la façana de tres cases i estava decorada amb imatges de personalitats importants (emperadors principalment). Les graderies (*cavea*) tenien forma semicircular; les primeres files estaven reservades a les autoritats i les grades superiors (*pulluarium*) a les dones i als esclaus. Les portes d'accés a la *cavea* s'anomenaven *vomitaria*. Entre la *cavea* i la *scaena* quedava un petit espai semicircular que es deia *orchestra*. Molts teatres disposaven de teló, però a diferència dels teatres actuals, aquest s'obria de dalt a baix.

Als teatres, s'hi representaven diversos tipus d'obres: comèdies, tragèdies, pantomimes, etc. Els actors (*histriones*) i ballarins (*saltatores*) solien ser homes fins i tot per representar papers femenins, però algunes dones podien actuar en obres eròtiques. Per a les actuacions musicals els romans disposaven d'un teatre de dimensions reduïdes, anomenat odèon.

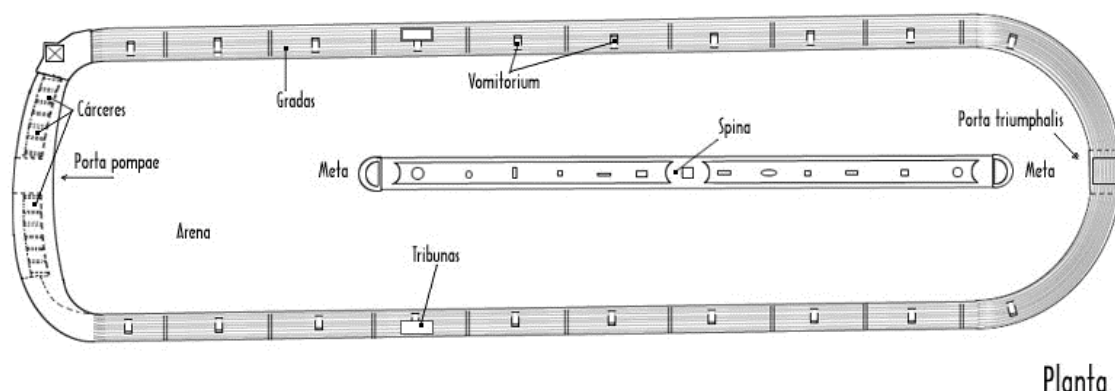
- L'amfiteatre (*amphitheatrum*): era una construcció original romana. Tenia planta el·líptica, amb grades (*cavea*) orientades cap a l'interior com dos teatres junts; la part central, on es representava l'espectacle, era l'*arena*, sota de la qual hi havia un complex de passadissos i estances per guardar-hi els materials i les gàbies de les feres.

Els espectacles més habituals eren les lluites entre homes i animals o entre homes (*ludi gladiatorii*). Els gladiadors solien ser esclaus o reus condemnats i n'hi havia de diferents tipus segons la indumentària: els samnites portaven armament pesat (casc, escut, espasa), els gals portaven armament lleuger (escut i una petita daga), els tracs portaven un escut i un sabre, i els retiars portaven un trident i una xarxa.

- El circ: (*circus*): derivaven dels estadis grecs, eren construccions de planta oblonga amb un extrem arrodonit i un altre quadrangular on es situaven les *carceres* per als carros. La pista de curses (*arena*) estava dividida en dos per una *spina*, i al seu voltant s'aixecaven les grades (*cavea*). El més antic conegut és el Circ Màxim als peus del palatí; a causa de la seva grandària solien situar-se extramurs o adossats a les muralles.

Les curses podien ser de bigues (carros de dos cavalls), triges (de tres) o de quadrigues (de quatre) i el genet que pujava al carro s'anomenava auriga. Aquests formaven part d'equips i tenien una gran acceptació entre el poble, fins al punt de generar autèntics fanatismes com els que hi ha actualment amb els equips de futbol.

LES TERMES

Eren edificis de banys públics i un dels símbols més evidents del caràcter social i hedonista de la societat romana. La mentalitat romana considerava que si el bany era al mateix temps higiènic, saludable i agradable, no tenia per què fer-se en solitari; no eren unes simples cases d'higiene, sinó també centres de trobada. Per això tota ciutat romana que es preés en tenia al menys unes.

A les termes es practicava el ritual del bany, que consistia en una alternança de banys freds i calents: els calents obrien els porus de la pell, fet que permetia treure's més fàcilment la brutícia de sobre, i els freds els tornaven a tancar. Per afavorir aquest ritual les termes havien de disposar d'unes cambres específiques per a cada funció:

- *Apodyterium*: vestuari que disposava de prestatges per dipositar-hi la roba.
- *Frigidarium*: sala de bany fred.
- *Caldarium*: sala de bany calent. Solien tenir sostre de volta per retenir l'aire calent.
- *Tepidarium*: sala d'aire temperat, situada entre el *frigidarium* i el *caldarium* que servia per evitar els canvis sobtats de temperatura.
- *Sudatorium*: una sala de vapor semblant a les actuals saunes.

A més d'aquestes cambres, moltes termes disposaven també d'una palestra per fer exercicis físics, una piscina coberta (*natatorium*), etc. La calefacció es feia mitjançant un forn (*praefurnium*), situat a una banda, que escalfava l'aire i l'enviava a una petita cambra sota el *caldarium*, l'hipocaust. L'escalfor es distribuïa pel terra i per petites canalitzacions a les parets.

Les termes no solien tenir dimensions espectaculars, però en època imperial es van construir a Roma grans complexos monumentals, com les termes de Trajà, les de Titus i, sobretot, les de Caracal·la i les de Diocleciana. Eren edificis de dimensions considerables que només es podien construir en una ciutat tan gran com Roma. De fet, no se'n van edificar a cap altra ciutat.

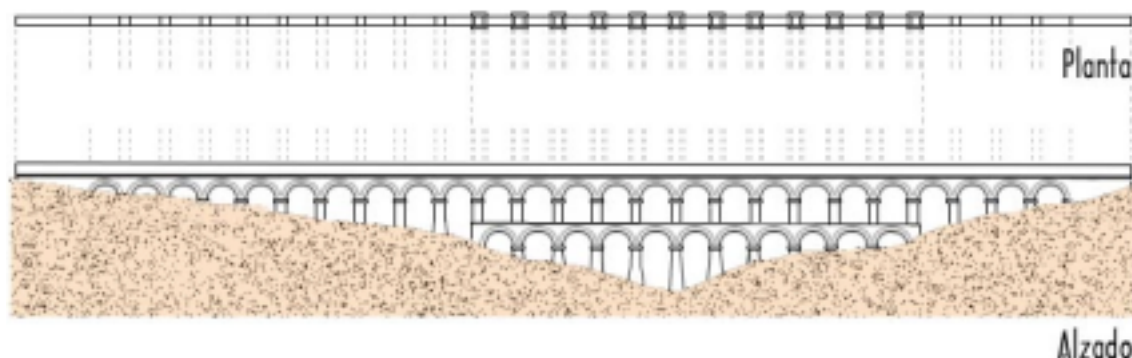
Lluny de les ciutats, allà on hi havia fonts naturals d'aigua calenta es construïren complexos sanitaris, semblant als actuals balnearis. Sovint aquests complexos acabaven esdevenint santuaris de salut i al seu voltant s'acabava formant un petit nucli urbà. Però la forma i la funcionalitat eren diferents a les de les termes urbanes.

LES AIGÜES

Els aqüeductes: un dels primers problemes que es plantejaven al planejar una ciutat era el del proveïment d'aigua. Com que pous, cisternes i fonts no eren suficients, els romans van idear un mitjà per portar aigua de fora de la ciutat: els aqüeductes.

Els aqüeductes solien tenir l'origen en una cisterna (*caput aquae*) que recollia l'aigua d'una font, d'un llac o d'un riu, situat a un lloc elevat. Aquesta aigua era conduïda al centre urbà a través d'una gran canalització, que podia ser subterrània o exterior, però que havia de tenir sempre una inclinació tal que permetés l'avanç progressiu del líquid i n'evités l'estancament. Per evitar els desnivells els enginyers romans dissenyaven aparatoses construccions d'arcs, semblant a ponts, que són actualment la part més visible i monumental dels antics aqüeductes.

Una vegada a la ciutat, l'aigua era recollida en grans dipòsits en torre i distribuïda a través de petites canalitzacions fins a fonts públiques, termes o, molt rarament, a residències privades.

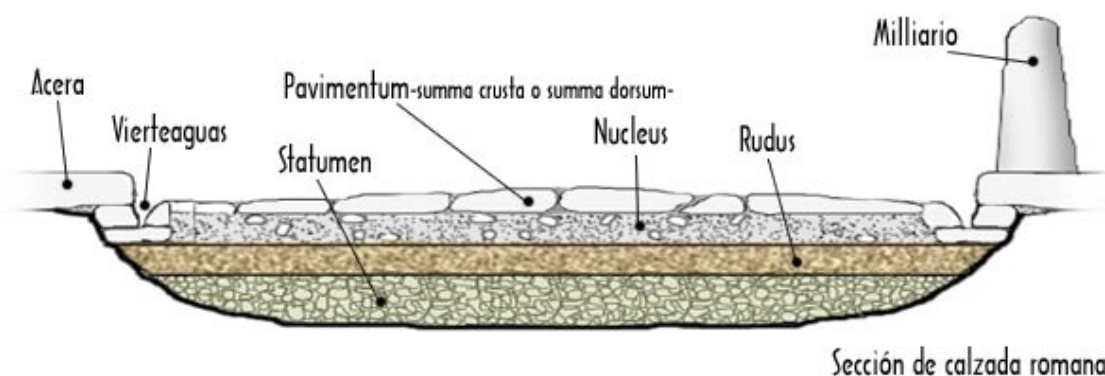
El clavegueram: els romans, més que cap altre poble a l'Antiguitat, es van preocupar pel sanejament de les ciutats i van crear una xarxa de clavegueres, que eren canalitzacions tancades amb lloses planes. Aquests conductes solien seguir el traçat dels carrers i portaven les aigües residuals cap al camp o a un riu fora de la ciutat.

LES VIES

És un tòpic força estès que Roma construï el seu Imperi a base de carreteres (*viae*). La més antiga era la Via Apia que unia l'Urbs amb Brindisi (s. IV aC.). La majoria eren vies estratègiques, sovint construïdes originàriament per facilitar la mobilitat de l'exèrcit allà on hi hagués un conflicte, però amb el pas del temps totes van adquirir també un caràcter mercantil.

Es feien de varies capes de materials (pedres planes, pedretes barrejades amb cal, grava i paviment de lloses) i, quan es podia, eren rectes. Per superar desnivells i rius es construïen ponts, utilitzant sempre la tècnica de la volta, que podien arribar a ser autèntiques joies arquitectòniques.

Al llarg de les calçades romanes hi havia fondes perquè els viatgers descansessin; també, igual que a les modernes carreteres, es col·locaven fites que indicaven la distància recorreguda. Es deien mil·liaris perquè es situava un cada mil passes (1.472 metres).

ALTRES TIPUS DE CONSTRUCCIONS

Arcs de triomf: podien ser de diversos tipus: senzill amb un sol orifici que s'obre dins un massís arquitectònic, flanquejat per columnes o pilastres; o de tres orificis que era el més corrent. Es construïen per commemorar una victòria militar allà per on havia desfilat l'exèrcit triomfador. Els més importants són els de Titus, Septimi Sever i Constantí a Roma.

Columnes: s'erigien als fòrums i es decoraven amb relleus elusius al motius de la seva erecció. Les més famoses són la de Trajà i la de Marc Aureli.

Tombes: seguien en principi el model etrusc però a mesura que l'Imperi s'anà estenent s'introduïren rics tipus de sepultures inspirats en el pobles de conquesta. El tipus més usat era el columbari ple de nínxols on es deixava l'urna amb les cendres del difunt. Entre els sepulcres més destacats hi ha els circulars com el de Cecília Metel·la a la Via Àpia, i els mausoleus d'August i d'Hadrià.